

FRAGMENTA IOANNEA

ENTOMOLOGICA

**Pozoruhodné druhy hmyzu Českého krasu:
krásněnka *Batia lunaris* (Haworth, 1828)
(Lepidoptera: Oecophoridae)**

**Remarkable insect species of the Bohemian Karst:
the concealer moth *Batia lunaris* (Haworth, 1828)
(Lepidoptera: Oecophoridae)**

Jan Liška

**Strnady 138
CZ-156 00 Praha 5 – Zbraslav
Czechia**

Obr. 1 *Batia lunaris* (rozpětí křídel 9,5 mm): Čechy, Český kras, Vonoklasy-Bukovka, 26.vi.2017, samec, J. Liška leg. Foto: J. Liška.

Fig. 1 *Batia lunaris* (wingspan 9,5 mm): Bohemia, Bohemian Karst, Vonoklasy-Bukovka, 26.vi.2017, male, J. Liška leg. Photo: J. Liška.

Liška J. (2016/2017): Pozoruhodné druhy hmyzu Českého krasu: krásněnka *Batia lunaris* (Haworth, 1828) (Lepidoptera: Oecophoridae). - *Fragm. Ioann. Collecta* 25: 23-29.

Český kras náleží mezi lepidopterologicky nejpestřejší a současně také neprozkoumanější oblasti Čech. V minulosti bylo právě na tomto území učiněno velké množství tzv. prvnálezů hmyzu pro území Čech a v řadě případů i pro celé Česko. Jedním z nich je i recentní prokázání prvního spolehlivého výskytu krásněnky *Batia lunaris* (Haworth) na českém území, v souvislosti s prokázáním zjevným šířením tohoto taxonu z jižní a západní Evropy severovýchodním směrem. Jde sice o motýla malé velikosti, ale esteticky mimořádně působivého. Současné postupné oteplování pravděpodobně způsobí, že se s touto něžnou a gracilní krásněnkou budeme i v našich podmínkách setkávat na vhodných stanovištích stále častěji.

Klíčová slova: Faunistika, Lepidoptera, *Batia* spp., Česko, Čechy, Český kras

Liška J. (2016/2017): Remarkable insect species of the Bohemian Karst: the concealer moth *Batia lunaris* (Haworth, 1828) (Lepidoptera: Oecophoridae). - *Fragm. Ioann. Collecta* 25: 23-29.

From the lepidopterological point of view, the Bohemian Karst belongs among the most diverse and at the same time the most explored areas of Bohemia. A large number of newly recorded insect species for the territory of Bohemia or even for the whole Czechia have been made right in this area. One of these records is the first reliable confirmation of the occurrence of the concealer moth *Batia lunaris* (Haworth) for the Czech territory, which was made recently in connection with an apparent spreading of this species from southern and western Europe north-eastwards. Although the moth is small in size, it is extraordinarily impressive aesthetically. The current trend of gradual warming is likely to cause us to meet this gentle and gracile concealer moth in suitable habitats more and more often, even in our natural conditions

Key words: Faunistics, Lepidoptera, *Batia* spp., Czechia, Bohemia, Bohemian Karst

ÚVOD

Český kras představuje největší vápencové území v Čechách, vyznačující se vysokou heterogenitou přírodních podmínek. Pestrá geologická minulost, geomorfologie terénu, příznivé klimatické podmínky, dlouhodobý vliv člověka usměrňující poměr lesa a bezlesí a dosavadní relativní zachovalost celého území jsou hlavní příčiny přetrvávající vysoké biodiverzity, hmyz nevyjímaje. Přestože v posledních desetiletích dochází i zde k drastickému úbytku populačních hustot značné části hmyzích taxonů (a také jiných skupin organizmů), stále je v zájmovém území možno pozorovat početnější entomocenózy, než na většině obdobných stanovišť ve středních Čechách. To je také jeden z důvodů, proč se na tomto území stále daří objevovat faunistické novinky ze skupiny motýlů (Lepidoptera).

Předložený příspěvek upozorňuje na zcela recentní nález krásněnky *Batia lunaris* (Haworth, 1828) poblíže obce Vonoklasy, který je „nový“ pro celé území Česka (Liška et al. 2018). Vzhledem ke skutečnosti, že jde o druh jiho- a západoevropského původu, dosud nejbližší známý z Rakouska, Německa a severozápadního Polska, dalo se jeho první zjištění u nás nejspíše očekávat právě v teplém okrsku (termofytiku) v Čechách. V textu příspěvku jsou současně zmíněny i oba další středoevropské druhy rodu, *Batia lambda* (Donovan, 1793) a *B. internella* Jäckh, 1972, neboť se rovněž vyskytují v Česku a jsou známy i ze zájmového území Českého krasu.

Obr. 2 *Batia* spp.: horní jedinec: *Batia lunaris* – stejná nálezová data jako u obr. 1; střední jedinec: *Batia internella* (rozpětí křídel 11 mm): Čechy, Český kras, Vonoklasy-Krásná stráň, 27.vi.2014, samec; dolní jedinec: *Batia lambdella* (rozpětí křídel 15 mm): Čechy, Český kras, Radotín-Cikánka, 6.vii.2014, samice, J. Liška leg. Foto: J. Liška.

Fig. 2 *Batia* spp.: upper specimen: *Batia lunaris* – data the same finding as in Fig. 1; middle specimen: *Batia internella* (wingspan 11 mm): Bohemia, Bohemian Karst, Vonoklasy-Krásná stráň, 27.vi.2014, male; lower specimen: *Batia lambdella* (wingspan 15 mm): Bohemia, Bohemian Karst, Radotín-Cikánka, 6.vii.2014, female, J. Liška leg. Photo: J. Liška.

Rod *Batia* Stephens, 1834

Jak již bylo zmíněno, ve střední Evropě se podle současných poznatků vyskytují tři druhy tohoto rodu, který celkově obsahuje 6 druhů, rozšířených v západopalearktické oblasti – v Evropě, severní Africe a na Blízkém Východě (jeden z nich, konkrétně blíže zmiňovaný taxon *B. lunaris*, byl zavlečen také do Severní Ameriky). Jde o převážně teplomilný hmyz,

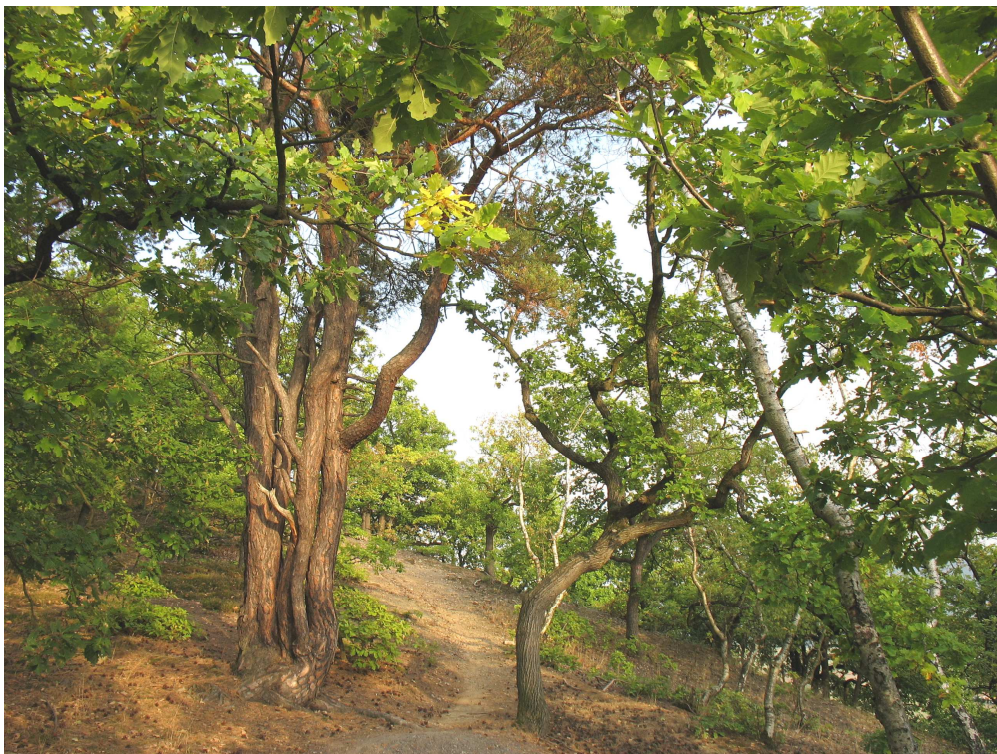
který se proto v Evropě vyskytuje především ve středomořské oblasti. Preferuje zejména nižší polohy, v klimaticky příznivých oblastech jižní Evropy však vystupuje i do vyšších nadmořských výšek, zejména podél říčních údolí. Stanovištně je vázaný především na nejrůznější typy lesních porostů, vyskytuje se však také ve formacích křovin a na rozvolněných lesostepních lokalitách. Bionomie rodu není doposud příliš objasněna, považuje se však za prokázané, že housenky žijí pod kůrou v odumřelém tlejícím dřevě a příležitostně také na lišejnících porůstajících kmeny dřevin. Dospělci se vyskytují zpravidla od května do září, na jihu i dříve a také později (od dubna do října či listopadu). Žijí skrytým způsobem života, mají převážně noční aktivitu a nejčastěji se s nimi setkáme, pokud je přilákáme na umělý světelný zdroj. Uvádí se, že přezimování probíhá nejčastěji ve stádiu larvy (housenky). Bližší informace k systematice a biologii uvádějí Toll (1964), Jäckh (1972), Lempke (1988), Harper (1990) či Tokár et al. (2005).

Výskyt v Česku

Přestože se jedná o esteticky velmi působivé druhy drobných motýlů, do nedávné doby o nich z našeho území prakticky neexistovaly žádné informace. To je sice částečně možné vysvětlit právě jejich drobnou velikostí (rozpětí křídel *B. lunaria* činí 7-11 mm, *B. internella* 9-13 mm, *B. lambdella* 11-19 mm) a poměrně skrytým způsobem života. Dalším důvodem může být skutečnost, že k většímu rozšíření na našem území došlo ve skutečnosti až v posledním období, popř. že změna klimatických podmínek způsobila zvýšení jejich početnosti nad hranici tzv. pozorovatelnosti.

Každopádně až do počátku 20. století byl z území dnešního Česka znám pouze jediný nález krásněnky rodu *Batia*, a to z lokality „Nikolsburg“ (Mikulov) – nález byl publikován jako *Borkhausenia lunaris* Hw.(cf. Skala 1912-13). Přestože se originální expemplář(-e) nepodařilo ověřit, je velmi pravděpodobné, že se ve skutečnosti jednalo o tehdy neznámý druh *B. internella* (popsaný až v roce 1972), který se v oblasti Pálavy, celé jižní Moravy a v přilehlých Dolních Rakousích dnes běžně vyskytuje. Další údaje, tentokrát o výskytu druhu *B. lambdella*, byly získány až v roce 1945, a to z okolí Brna (cf. Povolný a Gregor 1946). Nález posledního druhu, *B. internella*, byl hlášen z území Moravy až na počátku 90. let (Pálava 1992 – cf. Laštůvka 1993); ve skutečnosti to však bylo vlastně pouze potvrzení výskytu tohoto druhu, vzhledem k historickému údaji z Mikulova (viz výše). Z území Čech nebyl žádný nález krásněnek rodu *Batia* znám až do poloviny 90. let 20. století (cf. Novák et al. 1997).

V současnosti jsou v klimaticky příznivých oblastech Česka oba „větší“ zástupci rodu (tedy *B. lambdella* a *B. internella*) známi z celé řady míst, především ze stanovišť teplomilných listnatých lesů středních a severních Čech a zejména z jižní a střední Moravy. Nově nalezený druh *B. lunaris* je doposud doložen pouze z jediné lokality v Českém krase, z okolí zmiňované obce Vonoklasy. Je však pravděpodobné, že v nejbližších letech bude v Čechách (a později také ve východních oblastech Česka) nalezen na dalších příhodných místech. Jeho šíření východním směrem zřejmě v posledním období zesílilo a urychlilo se, jak potvrzují recentní údaje z Německa, kde byl nově zjištěn v Bavorsku a Braniborsku (Gaedike et al. 2017).

Obr. 3 Biotopy výskytu krásněnek rodu *Batia*: Český kras, Vonoklasy-Krásná stráň, 2017. Foto: J. Liška.

Fig. 3 Habitats of concealer moths of the genus *Batia*: Bohemian Karst, Vonoklasy-Krásná stráň, 2017. Photo: J. Liška.

Výskyt na území Českého krasu

Krásněnky *B. lambda* a *B. internella* se v současnosti vyskytují na většině zájmového území, především pak v lokalitách teplých dubových a dubohabrových lesů. Výskyt je autorem doložen např. z Prokopského a Radotínského údolí, z okolí Vonoklas a Karlíku, okolí Srbska a Svatého Jana pod Skalou či z druhého břehu Berounky z lesního komplexu v okolí chatové osady Koda. Oba druhy se často vyskytují společně a lze je jako dospělce ve stejnou dobu zastihnout při přiletu na umělý světelný zdroj (nejčastěji během druhé poloviny června a první poloviny července). V příhodných letech není vyloučeno, že druh *B. internella* v území vytváří nepravidelnou částečnou druhou generaci, neboť dospělci byli jednotlivě nalezeni i během září (v jednom případě byl výskyt zjištěn dokonce v říjnu: Vonoklasy-Bukovka, 21.x.2014, 1 samec, Liška lgt.).

K fenologii výskytu dospělců *B. lunaris* nelze doposud nic bližšího uvést, nález druhu byl učiněn v terénní depresi pod obcí Vonoklasy (místní část Bukovka), kde v zahradě přilétli dne 26.vi.2017 k umělému světelnému zdroji 3 samci.

Rozlišení dospělců všech tří druhů je u nepoškozených („neolétaných“) exemplářů možné jednak orientačně podle velikosti a zbarvení a kresby předních křídel (viz připojené obrázky), spolehlivé určení pak poskytuje vyšetření morfologie kopulačních orgánů, jejichž vyobrazení je možno nalézt v citované literatuře (např. Tokár et al. 2005).

Obr. 4 Biotopy výskytu krásněnek rodu *Batia*: Český kras, Srbsko-Komárkova lesostep, 2017.
Foto: J. Liška.

Fig. 4 Habitats of concealer moths of the genus *Batia*: Bohemian Karst, Srbsko-Komárkova lesostep, 2017.
Photo: J. Liška.

Závěr

Předložený stručný příspěvek si klade za cíl upozornit na objevení nového druhu drobného motýla pro území Českého krasu (a potažmo i celého Česka) a současně podat základní informace i o dalších dvou středoevropských příslušnících rodu, kteří se vyskytují i na českém území. Český kras je zatím jedinou oblastí u nás, kde je spolehlivě doložen výskyt všech tří zmíněných druhů krásněnek rodu *Batia* Stephens. Zbarvení a kresba křídel dospělců, alespoň podle mínění autora tohoto příspěvku, přesvědčivě dokládá, že české jméno skupiny je vhodně zvoleno.

Poděkování

Za překlad abstraktu s připomínkami k rukopisu autor děkuje kolegovi Petru Heřmanovi (Křivoklát).

Literatura

- Gaedike R., Nuss M., Steiner A. & Trusch R. (eds) (2017): Verzeichnis der Schmetterlinge Deutschlands (Lepidoptera). *Entomologische Nachrichten und Berichte (Dresden)*, Beiheft 21: 1-362.
- Harper M. W. (1990): *Batia internella* Jäckh (Lepidoptera: Oecophoridae) new to Britain. *Entomologist's Gazette*, 41: 99-101.
- Jäckh E. (1972): Die Gattung *Batia* Stephens, 1834. *Redia*, 53: 331-344.
- Laštůvka Z. (1993): *Katalog motýlů moravskoslezského regionu/Katalog von Faltern der mährisch-schlesischen Region (Lepidoptera)*. AF VŠZ, Brno, 130 pp.
- Lempke B. J. (1988): De drie Nederlandse *Batias* oorten met gele voorvleugels (Lepidoptera: Oecophoridae). *Ent. Ber. (Amst.)*, 48(11): 169-174.
- Liška J., Vávra J., Laštůvka A., Jaroš J., Šumpich J., Uříčář J., Bešta L., Marek J., Skyva J., Holomek J., Kula E., Bešta M., Elsner G., Vysoký V., Žemlička M., Černý J., Richter I., Gottwald A., Laštůvka Z., Jirgl T. & Heřman P. (2018): Faunistic Records from the Czech Republic, Lepidoptera. *Klapalekiana*, 54 (v tisku).
- Novák I., Liška J., Elsner G., Jaroš J., Petrů M., Skyva J., Spitzer K., Špatenka K., Vávra J. & Weidenhoffer Z. (1997): Katalog motýlů (Lepidoptera) Čech/Katalog der Falter (Lepidoptera) Böhmens/Catalogue of the Bohemian Lepidoptera. *Klapalekiana*, 33 (Suppl.): 1-159.
- Povolný D. & Gregor F. (1946): Nálezy několika pro Moravu nových nebo neobvyklých druhů Lepidopter. *Entomologické listy (Folia entomologica)*, 9: 68-70.
- Skala H. (1912-13): Die Lepidopterenfauna Mährens. *Verh. Naturforsch. Ver. Brünn*, 50 (1912): 63-241, 51 (1913): 115-377.
- Tokár Z., Lvovsky A. & Huemer P. (2005): *Die Oecophoridaes. I. (Lepidoptera) Mitteleuropas*. F. Slamka, Bratislava, 120 pp.
- Toll S. (1964): *Klucze do oznaczania owadów Polski, Tom 27 (Motyle-Lepidoptera), Part 35 (Oecophoridae)*. PWN, Warszawa, 174 pp.